

Den tvetydiga regimen

En studie om den iranska regimen

Fredrik Larsen

Abstract

The aim of this study is to get a better understanding of the Iranian regime. My theory is that the Iranian regime is a semi-dictatorship, based on the soul fact that semi-competitive elections take place. The main question this thesis tries to answer is what characterizes the political construction of the Iranian regime and by what means does it implement its political goals. In trying to answer this question the case of Iran is applied to four specific typologies being, semi-dictatorship, military rule, single party rule and personal rule. The aim has not been to categorically analyze if the Iranian regime matches one typology or the other perfectly, as this is seldom the case when it comes to typologies.

After analysis of the four typologies, the conclusion is that the Iranian regime utilizes semi-competitive elections to give a guise of democracy, as is in line with a semi-dictatorship. Beyond that, none of the typologies fit the Iranian regime in all aspects, but does carry similarities with all of the typologies, although some more and some less. However, the analysis of the typologies in combination has served its purpose and indeed increased my understanding of the Iranian regime.

The Iranian regime is ambiguous at best in its nature. With elements from Soviet rule, liberal European parliamentarism and theocracy, it is quite unique and not easily penetrated.

Nyckelord: Iran, typologi, regim, auktoritär, icke-demokrati

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Problemformulering och syfte	1
2	Metod	4
2.1	Teoridiskussion	4
2.1.1	Urvalskriterier för typologier	5
2.2	Studiens upplägg	5
2.3	Avgränsningar och definitioner	6
3	Teori	8
3.1	Semi-diktatur..... Fel! Bokmärket är inte definierat.	
3.2	Militärregim	10
3.2.1	Den oligarkiska typen	10
3.2.2	Radikala medelklasstypen	11
3.2.3	Masstypen	11
3.3	Enparti-regim	11
3.4	Personstyrd regim.....	12
3.4.1	Prinsligt styre.....	13
3.4.2	Autokratiskt styre	13
3.4.3	Profetiskt styre.....	14
3.4.4	Tyranniskt styre.....	14
4	Analys av regimen i Iran	15
4.1	Semi-diktatur..... Fel! Bokmärket är inte definierat.	
4.2	Militärregim	17
4.3	Enparti-regim	19
4.4	Personstyrd regim.....	21
5	Avslutande diskussion	24
6	Referenser	27

1 Inledning

Den odiskutabelt mest dominanta sociala och politiska organisationsformen på jorden är staten. Även om staten endast har funnits ett kort ögonblick i den mänskliga historien, är det svårt att föreställa sig vad som skulle ta statens plats idag. Även om så är fallet, vore det bedrägligt att anta att alla stater är desamma. Om man befinner sig på en tillräckligt hög abstraktionsnivå, kan det möjligtvis finnas en viss sanning i påståendet att staten som sådan är en social och politisk organisationsform.

Traditionellt sett har man delat upp staterna i tre olika former av system, det demokratiska, marxistiska och auktoritära. Det är tveksamt om den indelningen täcker in alla former av stater som finns idag? Detta har blivit särskilt påtagligt efter Kalla Krigets slut, då andelen demokratiska stater ökat drastiskt medan andelen auktoritära stater minskat. Denna generellt positiva utveckling är på sätt och vis bedräglig, då flera av de nya demokratierna, av olika anledningar, egentligen inte är att betrakta som demokratier i västerländsk mening.

Iran är en stat som är särskilt fascinerande att analysera utifrån den ovan beskrivna problematiken. Som det bästa exemplet på en teokrati i systemet av stater, är Iran en stat som präglas av många motsägelser. En av dessa är närvaron av både en stark autokratisk ledare och en konstitutionell parlamentarism med demokratiska inslag såsom val. I vilken mån präglar detta regimen i Iran och kan dessa två motsägelsefulla system samexistera? Vilken slags regim kan den iranska anses vara?

1.1 Problemformulering och syfte

Att dra slutsatsen att en stat antingen är demokratiskt eller auktoritär (jag utelämnar marxistiskt eftersom det vid denna tidpunkt snarare har blivit en anomali i det internationella systemet av stater än någonting annat) är inte särskilt svårt, men det är å andra sidan inte speciellt givande. Inte heller bidrar det till att öka förståelsen för staten i fokus nämnvärt. Det problematiska med denna indelning är dessutom, att allt fler av utvecklingsländerna hamnar i den demokratiska kategorin när de i själva verket bara är chimärt demokratiska. Den bild som en specifik stat lanserar av sig själv gentemot omvärlden, säger

egentligen heller inte så mycket om vad staten i själva verket är (Owen 1992:4).

Är fallet så med Iran? För 15 år sedan var staten Iran starkt isolerad med få ekonomiska och politiska förbindelser med omvärlden. Landet har under de senaste åren, från denna position, seglat upp på toppen av den världspolitiska agendan till följd av dess kärnenegripolitik. Därför är det ett angeläget och intressant fall att studera.

Att kategorisera Iran som ett demokratiskt land i västerländsk mening ter sig inte helt naturligt. Därmed inte sagt att Iran saknar alla demokratiska drag. En logiskt följdfråga av detta resonemang är – vad är Iran då för någonting?

I mitt arbete med denna uppsats utgår jag från att Iran inte är en konsoliderad demokrati. Detta gör jag av två orsaker. För det första utav rena avgränsningsfaktorer. Att utgå från att Iran kan vara vilken typ av stat som helst är varken praktiskt eller möjligt att genomföra på detta begränsade utrymme. För det andra är min tes, och i så måtto förförståelse, att Iran faktiskt inte är en demokrati. All litteratur jag påträffat tyder på detta. Att jobba utifrån ett motsatsperspektiv skulle inte vara särskilt fruktbart. Denna diskussion leder mig fram till att Iran får anses vara ett fall av en svårdefinierad och inkoherent auktoritär regim. Eftersom begreppet stat har en väldig spännvidd och innehåller så mycket, aspirerar jag inte till att förstå staten Iran som helhet. Jag väljer därför att fokusera på Irans regim, då jag anser att den har en stor inverkan på staten Iran som helhet.

Det sätt jag valt att betrakta Iran, är genom användandet av typologier. Målsättningen med användandet av sagda typologier är att öka förståelsen för Iran. Det som först väckte mitt intresse med Iran var, som tidigare nämnts, närvaron av både auktoritära drag men också en demokratisk process i form av allmänna val. Diamond, Plattner och Blumberg (eds.) menar i sin bok *Islam and Democracy in the Middle East*, att det är en slående karakteristika i Mellanöstern att så många auktoritära regimer främjat politisk liberalisering utan att det för den sakens skull lett till demokratisering. Ett fenomen de kallar liberaliserade autokratier (Diamond et al 2003:xiv). Bland dessa nämns Iran som ett exempel. Även Brooker (2000) menar att det finns flera auktoritära stater som uppvisar dessa karakteristika, däribland Iran. En typologi baserad på dessa karakteristika är vad Brooker kallar för en semidiktatur. Den föredragna politiska liberaliseringen inom semidiktaturen är det allmänna valet (Brooker 2000:228). Jag utgår i min analys ifrån att Iran är en semidiktatur enkom utifrån det faktum att det hålls allmänna val i Iran. Om detta visar sig stämma återstår att se.

Syftet med min uppsats är att analysera regimen i Iran utifrån fyra stycken typologier; semidiktatur, militärregim, partiregim och personregim, och försöka bidra till att öka förståelsen för detta,

komplexa land. Min huvudfrågeställning för denna uppsats är; Vad karakteriserar den iranska regimens uppbyggnad? Det kan också vara intressant att fundera på hur och med vilka medel regimen omsätter sitt styre i praktiken, även om det inte är en egentlig frågeställning.

2 Metod

I min strävan efter ökad förståelse för Irans regim har jag genomfört en kvalitativ fallstudie som är teorianvändande. Jag gör inga anspråk på att de resultat som framkommer ska vara generaliserbara.

2.1 Teoridiskussion

Det övergripande tillvägagångssättet har varit att jobba utifrån typologier. Att använda sig av typologier är ett vedertaget tillvägagångssätt när man studerar icke-demokratiska regimer (Brooker 2000:36). En av de viktigaste metodologiska aspekterna i uppsatsen har således varit urvalet av typologier. Typologier är analytiska verktyg, konstruerade för att kunna mäta verkligheten och fastslå på vilket sätt det valda fallet avviker från typologin. Typologi är inte ett värdeladdat begrepp och signalerar varken någonting positivt eller negativt i sig, även om en typologi kan konstrueras utifrån empirisk, normativ eller konstruktiv preferens (Lundquist 1993:82). Jag ämnar använda redan befintliga typologier till min uppsats utan någon form av teorianformande ansats. Typologier utgör inte något enhetligt teorikomplex och kan i så motto anses vara mindre ambitiösa än teorier som tar mer av ett helhetsgrepp, t.ex. teorier om totalitarism (Brooker 2000:2). Icke desto mindre får typologier anses som teorier då de är verktyg som förenklar förståelsen för en komplex verklighet, vilket är själva definitionen av en teori (Lundquist 1993:65). Innan jag kommer in på hur urvalet av typologier gått till, vill jag dock göra ett par generella anmärkningar.

Teori för teorins egen skull tjänar inget egentligt syfte. Därför är det viktigt att betänka vad det är man studerar när man väljer teoretiskt perspektiv. I mitt fall ligger inte intresset i att testa en teori med hjälp av ett specifikt fall. Jag vill använda teorier för att bättre förstå mitt valda fall. Därför är det min intention att använda mina teorier i en så vid bemärkelse som jag finner lämpligt. Min uppsats antar således en teorikonsumerande form. Fokus ligger dock på frågeställningen i analysen. Där vill jag ta varje typologis hjälp för att identifiera vad som karakteriserar den iranska regimens uppbyggnad.

2.1.1 Urvalskriterier för typologier

I min strävan efter att välja ut typologier har jag har jag använt den kunskap jag har om Iran för att se om de på något sätt skulle kunna passa in på fallet. Jag har även tittat på litteraturen för att se om författarna tagit upp Iran i sin analys. Det kan tyckas en smula märkligt att välja typologier, som man redan vet kan passa in på fallet. Detta kan man dock både hålla med om och motsäga. Att välja typologi, som på ett eller annat sätt kan passa in på fallet, ger kan hända inte revolutionerande insikter. Å andra sidan finns det en möjlighet att få nya insikter utifrån valda typologier i så motto att man kan finna nya vägar till analys. Som jag redan tidigare har nämnt finner jag inte heller någon anledning till att välja någon typologi som man med ett minimum av kunskap om fallet vet med största sannolikhet inte passar in.

De tre typologier jag har valt att analysera Iran utifrån är semidiktatur, militär-regim, enparti-regim och personstyrd regim. Dessa är de tre traditionella typologierna för att analysera icke-demokratiska regimer. Med en regim menas här sättet på vilket auktoritet, makt och politiska intressen arrangeras i en stat (Jackson et al 1982:21). Regim är då inte att likställa med staten, även om den auktoritära regimen har en fundamental inverkan på staten.

De två första typologierna har jag valt för att de korresponderar med hur en modern icke-demokratisk regim är uppbyggd.

The modern form of non-democratic regime combines dictatorship by an organisation (or its leader) with a claim to be committed to democracy. The organisation is normally the military or a political party but the claim to favour democracy has come in a variety of shapes and sizes. (Brooker 2000:3)

Den tredje typologin är den personstyrda regimen. Den finns med på grundval av Irans tradition av starka autokratiska ledare som Mohamed Reza Shah och senare Ayatolla Khomeini (Owen 2000:92). Om det starka personalistiska ledarskapet återfinns i nuläget återstår att se.

2.2 Studiens upplägg

Rent konkret kommer uppsatsens upplägg att vara följande. Innan själva analysen, kommer jag kortfattat att presentera mina typologier i teoriavsnittet. Vad gäller fakta/bakgrund har jag medvetet valt att inte ha ett separat kapitel för det, eftersom jag refererar till empirin i ett flertal fall i analysen. Därför är det mer relevant att ha fakta i

anslutning till analysen, som faktiskt är relevant för analysen. Detta kan, t.ex. vara en kort genomgång av militärens ställningstaganden i olika kritiska skeden i Irans historia i samband med analys av typologin för en militärregim. Ofta tenderar empirin att bli mer extensiv än vad den kanske behöver vara. Empiriska fakta behövs bara för att förstå fallet bättre och få en bakgrundsbild. Empiri utan syfte är utan poäng.

Analysavsnittet tar sin utgångspunkt i typologin för semidiktatur. Min tes är ju att Iran är en semidiktatur. Som första steg måste jag analysera om detta är fallet. Eftersom semidiktatur som typologi är generisk i den bemärkelsen att den inte säger någonting om regimen utformning blir nästa steg att analysera hur regimen i semidiktaturen Iran (om det är en semidiktatur d.v.s.) antar sin form. Detta innebär konkret att jag applicerar de tre återstående typologierna på regimen i Iran för att kunna dra slutsatser om vad som karakteriserar dess uppbyggnad. Jag har därför inte satt upp specifika punkter i typologierna som måste uppfyllas, utan jag har valt att jobba utifrån ett ramverk av analysen. Syftet med den övningen inte är att bevisa att den ena typologin har ett större förklaringsvärde än den andra om hur regimen ter sig, utan användningen av typologierna ska sammantaget ge bättre förståelse för Irans regim. Eftersom alla politiska system i viss mån är unika ökar det inte förståelsen för fallet genom att försöka pressa in det i en snäv teoretisk form och sedan konstatera att det antingen passar eller ej (Brumberg 2003:144). Det hindrar naturligtvis inte att man kan dra vissa slutsatser om hur regimen i Iran passar in på en specifik typologi.

Varje typologi appliceras och används på sitt specifika område. Därför ser jag inte det som problematiskt att alla typologierna inte har samma bredd och djup. I slutändan vill jag få en djupare förståelse för Iran och sammantaget ska mina fyra typologier vara en hjälp till detta. Vid en sådan avgränsning uppkommer alltid frågan om man inte överser några viktiga områden. Och svaret är att det gör man med största sannolikhet. Så är det i forskning, att man inte kan ta in allting utan man måste utelämna vissa områden och aspekter.

2.3 Avgränsningar och definitioner

Ovan har jag presenterat vad det är jag vill göra i den här studien. Det finns dock ett par saker som jag vill tydliggöra. Inom forskningen kring icke-demokratiska regimer finns det en stor och förvirrande begreppsapparat. Ett exempel på detta är distinktionen mellan en totalitär och auktoritär regim. En auktoritär regim är, till skillnad från en totalitär, applicerbar på ett vidare område och har ofta använts

synonymt med icke-demokratiska regimer (Brooker 2000:22). Med auktoritär menas en situation där friheten är begränsad till förmån för lydnad till en auktoritet och att denna auktoritet utövas med få restriktioner (Schapiro 1972:39). Jag ämnar använda mig av begreppet auktoritär konsekvent i uppsatsen med ovanstående definition. Det är således inte min intention att problematisera kring begreppen auktoritär, totalitär och andra gradböjningar av liknande uttryck. Mitt intresse ligger således inte i att sätta en totalitär, auktoritär eller annan form av sådan etikett på Iran. Jag är mer intresserad av att undersöka hur man kan karakterisera specifik regim (Irans), utifrån typologier.

Eftersom jag valt ett relativt stort antal typologier kommer studien att inta en mer översiktlig karaktär, detta blir oundvikligt. Det är ett medvetet val från min sida istället för att fokusera på en djuplodande aspekt. Båda tillvägagångssätten har sina för- och nackdelar.

3 Teori

Som analytisk hjälp i studien har jag valt att jobba utifrån fyra stycken etablerade typologier, vilket som tidigare nämnts, är en vedertagen metod för analys av olika icke-demokratiska regimer. Inom forskningen kring icke-demokratiska regimer kan man i princip se ett tvådelat fokus. Det finns den del som fokuserar på hur de icke-demokratiska regimerna styr, där intresset bl.a. ligger i att analysera regimens metoder för och kontroll av samhället, dess legitimitetsrättfärdigande, dess politiska och administrativa struktur och de målsättningar den eftersträvar. Här hittar man teorier för totalitära, auktoritära, fascistiska och kommunistiska regimer. Dessa teorier kan användas både för att beskriva regimer och regeringsformer och i så motto tar de ett mycket vidare grepp än att bara säga om det t.ex. är en militär- eller partiregim. (Brooker 2000:7)

Den andra delen av forskningen fokuserar mer på vem eller vad som styr regimen. Detta tillvägagångssätt är mindre ambitiöst idet att utgångspunkten är en analysram, i form av typologier, som klassificerar typer av regimer (Ibid 36). Dessa i sig säger inte så mycket om det rör sig om en auktoritär eller totalitär regim. Det var för detta ändamål som jag i metodavsnittet, av olika anledningar, slog fast att Irans styre är auktoritärt. För även om typologierna inte säger någonting om detta måste en icke-demokratisk regim av sin natur ha ett av epiteterna totalitär, auktoritär, fascistisk eller kommunistisk. Typen av regim har inget att göra med vilket epitet den får. Forskning har visat att t.ex. en partidiktatur kan vara antingen totalitär, auktoritär, fascistisk eller kommunistisk (Ibid 7).

Mitt intresse ligger främst i att studera Irans regim, då jag anser att den kan säga mycket om Iran som helhet. Av den anledningen har jag valt tillvägagångssättet på typologier. De typologier jag presenterar under teoriavsnittet är semidiktaturen, militärregimen, enparti-regimen och den personstyrda regimen.

3.1 Semidiktatur

I inledningsdiskussionen presenterades tanken om att det finns ett antal stater som på ytan verkar vara demokratiska och som erkänns som sådana av det internationella systemet. Nu finns det ju en polemik i forskarledet kring vad demokrati egentligen innebär och det är viktigt att minnas. Det finns dock en grunddefinition av vad en demokrati är, som de flesta kan komma överens om. Om man utgår från denna finns det således ett antal länder som det är tveksamt om man kan kalla för demokratier, även om de visst kan uppfylla vissa demokratiska kriterier. Ett av de vanligaste kriterierna, som brukar tas upp i demokratidiskussionen, är möjligheten till fria och allmänna val. Valet är ett sätt för den sittande regeringen att uppnå den så viktiga legitimiteten hos sin befolkning. Trots att val genomförs och ett folkvalt parlament instiftas behöver en stat fortfarande inte vara demokratisk. (Wiarda 2003:25) Regimerna i vissa diktaturer har så skickligt kamouflerat de auktoritära dragen att det är svårt att faktiskt tydligt kunna utpeka den som auktoritär (Brooker 2000:226).

Det finns en rad regimer som är ”mindre än demokratiska”. I ena ändan av skalan finns de rent icke-demokratiska staterna och den andra de ”nära-demokratiska” (Diamond et al 1989:). I fallet med vissa regimer finns det dock inte anledning att tala om demokratiska transitioner, hur väl regimen än försöker att dölja sin agenda. Det är då lämpligare att benämna dessa semidiktaturer än semidemokratier.

Nyckeln till att lägga en demokratisk rökridå framför en auktoritär regim ligger i utlysandet av halvfria val. (Brooker 2000:227) ”Semi” innebär här inte att regimen är begränsad i användandet av auktoritära maktmedel, typologin semidiktatur syftar bara till utlysandet av halvfria val som en metod för att öka legitimiteten till skillnad från den totala frånvaron av val, som traditionellt sett har präglat auktoritära stater. Även halvfria val ger en högre trovärdighet än den totala frånvaron av val där regimen söker självlegitimering genom att hävda att den omfattar folkets vilja. I semidiktaturens halvfria val tillåts flera partier, som är autonoma från regimen i den mån det går, att delta och inte bara kandidater från regimpartiet.

I det halvfria valet får övriga partier tävla med regimpartiet om väljarnas röster. Valet är bara semifritt i så motto att dessa partier inte har någon reell chans att vinna regeringsmakten. Regimen hindrar att detta sker på ett flertal olika sätt. Det vanligaste och mest använda är valfusk. (Ibid 2000:230) Arrestering och trakasserier av partimotståndare och oppositionsledare hör också till vanligheterna. Andra mer konstitutionella metoder kan innefatta att vissa positioner inom statsmakterna inte kan tillsättas genom val utan bara utses och således blir de aldrig tillgängliga för oppositionen. Det är dock en svår

balansgång för regimen eftersom en sådan process kan leda till kritik att valprocessen är allt för styrd av regimen.

3.2 Militärregim

Militärdiktaturen är den vanligaste formen av diktatur i modern tid (Brooker 2000:59). Det är också den mest kortlivade formen av diktatur. Orsakerna till detta är flera. För det första sker det ofta motkupper mot den sittande militärregimen från andra fraktioner inom den militära organisationen som är missnöjda med det sittande styret. Dessa tenderar att vara våldsamma. För det andra och kanske viktigare är att militärstyret vanligtvis avsäger sig makten de har tagit genom kupp och återger kontrollen till civila ledare igen. Det har ofta spekulerats i att detta sker för att militären endast har kortsiktiga mål och ingen specifikt utvecklad politisk agenda (Brooker 1995:1).

Olika typologier för den militära regimen har lanserats av olika forskare men Huntingtons (1968) är och förblir den mest välkända (Ibid 48). Huntington lanserar i sin typologi begreppet pretorianismen vilket refererar till det pretoriska gardet som var en del av de romerska legionerna. Som kejsarens och staden Roms väktare utnyttjade de sin position för att styra och influera det politiska livet. Pretorianism är i Huntingtons terminologi en politisk process där militären bara är en av grupperna som faller hän till användningen av direkta aktioner såsom kupper eller interventioner. En politiserad militär tyder på att även prästerskapet, byråkraterna, universitetsstudenterna, fackföreningarna osv. är aktionsorienterade. Studenterna gör upplopp, facken går ut i strejk och militären genomför statskupper. Förklarat på ett annat sätt betecknar praetorianism att politik *är* det omedelbara våldsanvändandet och inte det potentiella eller yttersta av konsekvenser (Ayubi 1995:34).

I Huntingtons typologi ingår i sin tur tre stycken typer som är kopplade till politiskt deltagande. Vid varje nivå spelar militären en distinkt och specifik roll. De tre nivåerna är:

3.2.1 Den oligarkiska typen

Där är det politiska deltagandet är lågt. Detta är den äldsta typen där deltagande är begränsat till de dominanta sociala klasserna såsom landägare, religiösa, militära ledare. Regimens ledare kan mycket väl vara en militär men oftast inte som ledaren av militären som institution, då denna inte existerar som autonom entitet. (Brooker 2000:49)

3.2.2 Radikala medelklasstypen

En mediumnivå av deltagande. Militären har ett stort inflytande i transitionen från den oligarkiska typen till denna. Militären spelar en framträdande roll i denna typ men mest i egenskap som dämpande, stabiliserande och godtycklig institution. Militären träder in vid social oro och är den enda institutionen som kan överta en ineffektiv regerings roll. (Ibid 51)

3.2.3 Masstypen

Ett högt politiskt deltagande. Militärens roll fortfarande politiskt avmobiliserande och värnar om medelklassens dominanta politiska roll som således hindrar de lägre klassernas ett effektivt politiskt deltagande.(Brooker 2000:52)

3.3 Enparti-regim

I metodavsnittet nämnde jag att en av de former av icke-demokratisk regim som varit förhärskande under 1900-talet har varit den partistyrda regimen och därför benämns den som en modern form av diktatur. Det kan tyckas felaktigt att benämna en icke-demokratisk regim för modern. I vår upplysta tid borde en diktatur vara en anakronism. Faktum är dock att en stor del av jordens befolkning fortfarande befinner sig under ett icke-demokratiskt styre (jag tänker då främst på Kina). Denna moderna form av diktatur har som sitt adelsmärke långsiktiga mål och inte att åter överlämna makten såsom var fallet med de flesta militärregimer. Den långsiktigheten tar sig uttryck i diktaturen genom ett parti med tydlig officiell ideologi. (Brooker 1995:1) Den ideologiska enparti-regimen, som Brooker (1995) benämner den, har tagit sig många uttryck och därför har den av forskare inte setts som en typ av diktatur. De flesta har t.ex. valt att skilja på om det är militären eller civilt styre genom ett parti som har makten. I det förra fallet har man då istället valt att kalla det för en militärregim även om de uppfyller ett av kraven på typologin för den ideologiska enpartiregimen. Man har valt att använda den dominant faktor, i detta fall militär närvaro, som huvuddrag vid insortering i kategorier (Huntington 1991:112). Som namnet antyder är de två huvudsakliga komponenterna i typologin för den ideologiska enpartiregimen just ett parti och en ideologi. Detta oavsett om det rör sig om en civil eller militär regim.

En ideologi kan på vissa sätt likställas med religion i det att vissa saker hålls heliga, t.ex. doktriner. Skillnaden ligger i att ideologin lägger vikt på mål och idéer medan religionen uteslutande kan bestå av ritualer, symboler och inte minst icke-världsliga ting (Ibid 14). Den viktiga frågan blir hur innehållet i ideologin legitimerar regimen rätt att styra och den legitimitet regimen överhuvudtaget har att existera.

Det politiska partiet *är* regimen oavsett om det är uttalat eller inte. Regimpartiet behöver dock inte kalla sig för ett parti, utan kan lika gärna ha ett epitet såsom förbund. Inte heller behöver det vara det enda partiet. Här kan man skilja på en regim som rent faktiskt eller juridiskt bara tillåter ett parti och en regim där andra partier tillåts existera men som inte har något egentligt inflytande (Brooker 2000:44).

Typologin för den ideologiska enpartistaten tar även upp dimensionen av individuellt och kollektivt ledarskap. Det kollektiva ledarskapet, som ofta består av en kommitté, tenderar att förvandlas till ett individuellt ledarskap då partiets eller militärens ledare som även är kommitténs ledare övertar allt mer av kontrollen från kommittén (Brooker 1995:18). Det kan dock vara svårt att bedöma när en regim övergår från att vara enpartistyrd till att bli personstyrd.

3.4 Personstyrd regim

En av de tre utbredda typerna av auktoritära styren är den personstyrda regimen. Genom åren har forskare presenterat flera olika försök till typologier för olika personstyren. Den mest kända och utbredda förblir dock Webers typologi. Även om Webers typologi bygger på legitimt personstyre har många forskare utgått från den då de studerat diktaturer (Brooker 2000:54). Webers typologi består av tre typer – den traditionella, den karismatiska och den legal-rationella. De två mest använda av Webers typer i forskningen kring auktoritära regimer är den traditionella och den karismatiska. De två viktigaste karakteristika som forskare, som använt Webers typologi, lyft fram är karisma och patrimonialism (Ibid).

Med karisma menade Weber en viss kvalitet kommen ur en individuell personlighet genom vilken han åtskiljs från andra människor och behandlas som om han vore övernaturlig, supermännisklig eller åtminstone besittande exceptionella krafter och kvalitéer (Ref.). Historiskt sett har den karismatiska ledaren varit en religiös profet eller en krigarhjärte. De som ser hans karisma är honom personligt hängivna. Den ursprungliga karismatiska ledarens efterträdare strävar efter att överta hans karismatiska ställning bland de han styr över.

Karisman är dock ingen som är hugget i sten, ledaren måste ständigt visa, genom olika framgångar, att hans unika egenskaper inte lämnat honom. Den typen av karismatisk ledare som Weber föreställde sig är idag representerad av ideologiska profeter och politiska hjältar. Att applicera karisma som en värdemätare är svårt i moderna diktaturer eftersom man inte med tillförlitligt kan mäta om karisman erkänns av befolkningen. Detta helt enkelt för att uttrycka beundran för en regimledare kan man vara tvungen att göra oavsett om man anser det eller ej. Att uttrycka sig kritiskt kan få allvarliga konsekvenser.

För min studie har jag valt att använda en typologi som utvecklats av Jackson och Rosberg i boken *Personal Rule in Black Africa* (1982) och som till viss del bygger på Webers typologi. Även om boken tar sin utgångspunkt i de afrikanska auktoritära staterna menar Jackson och Rosberg att det finns många exempel på diktaturer som skulle kunna analyseras med deras typologi även utanför Afrika (Jackson et al. 1982:21, Brooker 2000:57).

Jackson och Rosberg sätter upp fyra typer av personstyrda regimer; prinsligt, autokratiskt, profetiskt och tyranniskt styre (Jackson et al. 1982: 77).

3.4.1 Prinsligt styre

Prinsen är en smart politisk taktiker som observerar och manipulerar de som tjänar honom och hans undersåtar. Essensen av det prinsliga styret är styret över kampen om favörer hos ledaren. Här ligger ledarens legitimitet men också risken att allvarliga utmanare om makten framkommer. Prinsen för en tillmötesgående politik utan att gå så långt att undersåtarna blir för självständiga och svårkontrollerade. (Jackson et al. 1982:77)

3.4.2 Autokratiskt styre

Till skillnad från prinsen som presiderar och styr, så befäller och handhar autokraten sin regim. Han delar inte makten med andra ledare och byråkratin och dess institutioner står helt till hans förfogande. Han driver staten som sitt eget gods. Partier och regeringen tjänar honom. Begränsningen av makt för autokraten ligger inte i hans maktbegränsning, eftersom makten i princip är obegränsad, utan snarare i de inbyggda institutionella svagheter och brister på resurser som finns. Autokratins succé beror i hög grad på autokratens önskan och förmåga att dominera, begränsa den politiska processen och

hindra att andra starka ledaralternativ presenterar sig. (Jackson et al. 1982:78)

3.4.3 Profetiskt styre

Profeten önskar att omforma samhället efter sin egen vision eller ideologi. Han vill röja ur vägen de hinder som står i vägen för detta och finner sig inte i den rådande politiska situationen i staten. P.g.a. profetens ideal har han inte nöjt sig med att bara behålla makten när han väl har fått den. Att följa sin ideologi för, vad som i hans mening är ett bättre samhälle, är det enda sättet på vilken regimen kan legitimera sitt styre. Ideologi kan inte särskiljas från det profetiska styret men i realiteten är det ofta ledarens karisma som upprätthåller regimen. Sättet som profeten styr på måste till stor del vara fokuserad på att föra ut ideologin i livet. Ideologi kan inspirera, men inte ge konkreta handlingsalternativ, och därför måste profeten ha tydliga planer och målsättningar för den politik som ska styra staten. Detta kräver en välutvecklad regeringsapparat. (Jackson et al. 1982:79)

3.4.4 Tyranniskt styre

Det tyranniska styret karakteriseras av att både legala *och* moraliska spärrar är frånvarande. Livet för dem som befinner sig under ett tyranniskt styre präglas av osäkerhet, rädsla och potentiell instabilitet. Styret av staten är helt beroende av ledarens godtycke. Ledaren styr genom skräck och belönar sina medlöpare och gör dem på så vis beroende av honom i ett invecklat system. (Jackson et al. 1982:80)

4 Analys av regimen i Iran

4.1 Semidiktatur

Utgångspunkten i analysen är den, att Iran är en semidiktatur eller en liberaliserad autokrati, vilket har samma innebörd. Typologin för semidiktaturen har som enda kriterium, att det utlyses (allmänna) val i staten i fråga men att utgången av valresultatet egentligen inte har någon effekt på regimen. I Iran hålls det val, vilket i och för sig inte är svårt att konstatera. Det intressanta är inte slutsatsen att Iran är en semidiktatur, även om det i ett sammantaget perspektiv kan vara nog så intressant, utan snarare hur regimen i Iran administrerar valen. D.v.s. vilka medel och metoder används för att säkerställa att själva valprocessen utåt sett verkar så fri som möjligt men internt är under strikt kontroll och kanske viktigare att utgången av valresultatet inte minskar regimen's makt.

För att få en idé om detta måste man först titta på den iranska revolutionen, som har haft en betydande inverkan på den iranska regimen's utformning (Deegan 1993:51).

Den iranska revolutionen kom som en reaktion på shahens repressiva och exkluderande styrelsesätt. En intressant faktor var att det var de massiva folkliga protesterna, som blev början till shahens fall, vilket innebar att det var en revolution som startade under ifråga och inte ett projekt för maktövertagande drivet av en liten missnöjd elitgrupp. (Owen 2000:94) Koalitionen mot shahen med Ayatolla Khomeini i spetsen visade ingen vilja att förhandla med shahen utan målet var danandet av en helt ny politisk ordning. När revolutionen var ett faktum 1978 prioriterades snabbhet och effektivitet. Därför övertog det nya revolutionära styret de existerande institutionerna, som funnits även under shahens styre. Dessa institutioner i sin tur var ett arv från det brittiska styret och förklarar de, kan tyckas, malplacerade västerländska parlamentariska inslagen in en islamisk republik. Det finns dock en annan förklaring till att man valde att behålla de existerande institutionerna. Även om man ville införa ett religiöst styre i Iran kunde det inte förändra det faktum att samma typ av utmaningar och problem som staten Iran mötte kvarstod. Detta var t.ex. nationsbyggnadsprojektet, demokrati och nationalism (Owen 2000:174). Ayatolla Khomeinis vision för Iran var en modern teokrati

och inte ett styre som hade existerat under profeten Mohamed i 600-talets Medina. Religiösa grupper med en religiös världssyn har dock funnit det svårt att omsätta denna syn till konkreta institutionella lösningar för nationalstaten, som skiljt sig markant från de politisk-byråkratiska lösningar, bestående av byråkratin, rättsväsendet, parlament och politiska partier, man ser i de flesta stater. (Ibid)

Även konstitutionen hade västerländsk prägel idet det var tänkt att den skulle baseras på Irans egen konstitution från 1906 och den franska under den Femte Republiken (Ibid). Då åsikterna mellan prästerskapet och de sekulariserade krafterna (vilket i sig var ett underligt samarbete) i revolutionsledningen gick isär, tillkom den religiösa karaktären, som medförde ett mycket större mått av makt för prästerskapet än vad som var tänkt från början samt rättfärdigandet av religiös inblandning i politiken (Deegan 1993:52). Således stod man de facto med en konstitution som lade stor tyngd vid separationen mellan den verkställande, lagstiftande och dömande makten, precis som i de flesta europeiska länder, samt talrika religiösa referenser som hindrade allt för sekulariserande inslag (www.JFCOM.mil).

Det är just i konstitutionen en av nycklarna ligger som kontrollerar valprocessen i Iran och gör att valen inte kan klassificeras som allmänna och fria (Kar 2003:157). En förutsättning för skapandet av politiska partier är enligt konstitutionens princip 26:

The formation of parties, groups, and political and professional associations... is free, provided they do not harm the principles of freedom, sovereignty, national unity, Islamic standards and the foundation of the Islamic republic.

(Owen 2000:95)

Det är långt från alla som får ställa upp i parlamentsvalet. Även här sätter konstitutionen upp kraftiga restriktioner. För att få ställa upp ska kandidaten genom två processer. Först ska han (jag säger han eftersom majoriteten av kandidaterna är män) godkännas av inrikesministeriet, som sedan lämnar en lista över godkända kandidater till väktarrådet, som i sin tur godkänner eller underkänner kandidaterna. Vid valet år 2000 anmälde 5000 kandidater sitt intresse för att ställa upp till de 290 tillgängliga platserna i parlamentet. Utav dessa underkändes 569 stycken. (Esfandiari 2003:124) Det är ett effektivt sätt för regimen att hindra besvärande element från att få en arena från vilken de kan uttala sitt missnöje. Detta sker med religiösa förevändningar, t.ex. att kandidaten i fråga, inte handlat i islams sanna anda. Eftersom religion inte är någonting exakt och endast den högste spirituelle ledaren kan tolka detta rätt blir det en effektiv metod för att tysta opposition.

Vad gäller andra metoder såsom arresteringar, trakasserier och avrättningar av motståndare och oppositionsledare var den revolutionära regimen i Iran inte mindre repressiv än den som den efterträdde. Att den nya regimen valde att skruda sig i religiösa förtecken, förändrade ingenting på den punkten. Här spelar det ingen roll hur regimen väljer att framställa sig själv. En regim som inte tolererar någon som helst opposition har inget annat val än att vara repressiv. Speciellt fram till slutet av 1980-talet förföljdes, arresterades och avrättades många regimkritiker. (Deegan 1993:59)

4.2 Militärregim

Militären har av tradition haft en stark roll i Iran. Militären räknas till en av de tre samhällspelarna som är gemensam för nästan alla islamiska stater (www.JFCOM.mil). För att förstå militärens förhållande till regimen måste man ha en idé om dess förflutna i Iran och de viktiga ställningstaganden som den gjort i situationer, som kan kasta ljus över regimen's karakteristika. Även om militären alltid haft en viktig roll i både den persiska och iranska staten, har den ständigt överskuggats av de två andra samhällspelarna, prästerskapet och Bazaar (köpmannaklassen) (www.JFCOM.mil). Även om militären, och kanske framförallt officerskåren, hade en hög status har dess politiska inflytande varit begränsat. Den kanske främsta anledningen till det är att militären aldrig tilläts utveckla en egen institutionell identitet eller filosofi om dess roll i det iranska samhället. När Iran var en monarki var Shah Mohamed Reza mycket mån om att knyta militärens lojalitet till sig. För att säkra denna fanns ett generöst belöningsystem (läs mutor) för officerskåren. De militära ledarna tilläts aldrig att agera självständigt. Det fick två effekter under revolutionen 1978. Shahan fick ingen hjälp från militären eftersom den var så toppstyrd av honom själv. Militären å sin sida proklamerade sin lojalitet till Shahan genom att inte byta sida utan istället förhålla sig passiva i stridigheterna. Detta kan förklara varför revolutionen gick relativt oblodigt till. (Owen 2000:214)

Den nya regimen utnyttjade det maktvakuum som militärens immobilitet lämnat till att installera sin egen organiserade våldsmekanism i form av Revolutionsgardet. Detta var en paramilitär styrka, som var fanatiskt lojala och religiöst rättrogna. Med hjälp av denna rensade man ut i officerskåren och indoktrinerade officerarna. Jag föreställer mig att man skulle kunna likna det vid den politiske officeren i den sovjetiska försvarsmakten. Dessa verkade i en kapacitet av ideologiska väktare, som skulle utbilda trupperna och säkra att de inte utvecklade alternativa tankesätt. På sätt och vis kom Iraks anfall på Iran 1980 lämpligt, förstått på det viset att den

desillusionerade försvarsmakten fick ett fokus och inte fick möjlighet att fundera i alternativa banor, såsom en militärkupp. (Ibid 215)

Enbart genom denna korta överblick av militärens förhållande till regimen i Iran kan man dra slutsatsen att militären inte har kontroll i den utsträckningen att man kan hävda att Iran styrs av en militärregim. Det kan fortfarande förvåna en smula, att regimen lyckats hålla militären så effektivt utanför politiken eftersom militär inblandning har varit regel snarare än undantag i Mellanöstern (Ayubi 1995:258).

Även om Iran inte styrs av en militärregim kan man dra slutsatser om regimen utifrån Huntingtons typologi. Om man tittar på Huntingtons tre typer inom typologin finns det två parametrar som lyfts fram i alla tre. Dessa är politiskt deltagande och medelklassen. Enligt officiella källor (vilket man ju ska värdera kritiskt) var valdeltagandet vid 1997 års presidentval över 80 %, vilket är högt även för en västerländsk demokrati. Enligt kännare borde det egentliga valdeltagandet ligga på 70 % om man bortser från förskönande resultaträkningar från regimen. (Bakhash 2003:109) Det finns inga tecken på att regimen hindrar vissa stora grupper från att rösta, även om det säkert förekommer i viss utsträckning. Speciellt högt var deltagandet bland kvinnor, unga och medlemmar av medelklassen. För att vara en icke-demokratisk regim har Iran en stor medelklass men den är inte politiskt dominerande. Närvaron av en medelklass är annars ett typiskt drag i en demokrati. Det finns naturligtvis även en elit, vilket det förvisso också gör i en demokrati. I Iran är det inte militären som värnar om medelklassens politiska dominans. Det är den sittande regimen som värnar om elitens dominans (Ibid).

Sett till innebörden av pretorianism, kan man säga att Iran bär tydliga drag av detta, fränsett närvaron av en starkt politiserad militär. Efter det att revolutionen var ett faktum, och den nya regimen hade cementerat sin makt, påbörjades en omfattande utrensning där så många som 5000 gick döden till mötes och 25.000 blev politiska fångar (Deegan 1993). Utvecklingen går mot mer politiska lösningar, men fortfarande är våld det omedelbara politiska instrumentet mot dem som trotsar regimen. För Irans befolkning i allmänhet är säkerhetsapparaten, den moraliska polisen osv. instrument för repression (Ibid 113). Om man istället byter ut militären mot prästerskapet får man en mer korrekt bild. I det högsta steget i Huntingtons typ, masstypen med högt politiskt deltagande, har prästerskapet militärens roll idet de är politiskt avmobiliserande och värnar om vissa gruppers dominans. Detta ger vid handen att Iran uppvisar vissa drag från alla tre av Huntingtons typer, fränsett den militära inblandningen.

4.3 Enparti-regim

I det förra avsnittet var konklusionen den att Irans regim inte är en militärregim. Därför återstår bara enparti-regimen med civil regim som alternativ. Analysen måste ta sin utgångspunkt i revolutionen, då denna var förutsättningen för att den nya regimen skulle komma till makten.

1978 års revolution var egentligen varken religiöst eller ideologiskt motiverad. Revolutionen var inte verket av vare sig militären eller en liten klick missnöjda elitgrupper, utan en massiv folklig anstormning, som drevs av ett fundamentalt missnöje med Shahens styre. Dessa människor kom från alla samhällsklasser med olika politiska och ideologiska värderingar. (Cammack et al. 1988:175) Som tidigare nämnts samarbetade Ayatollah Khomeini och hans gelikar med sekulariserade element i det iranska samhället och det var först när revolutionen var ett faktum, och förhandlingarna med andra grupper började skära sig, som man gjorde de nämnda förändringarna i konstitutionen och utropade en islamisk republik. Därför är det inte fel att säga att revolutionen först i efterhand motiverades religiöst och ideologiskt (Kepel 2000:111).

Ideologi är snarlik religion, men skiljer sig så till vida att ideologi är mer fokuserad på idéer, mål och principer. Religion däremot intresserar sig främst för icke-världsliga ting och det spirituella. Det är dock viktigt att distingera mellan två aspekter när man talar om religion i politik. Studiet av religion inom politiken innebär inte studiet av religion i sig utan snarare religionens inverkan på politiken (Owen 2000:173). På så sätt har religion och ideologi det gemensamt att de påverkar konkreta politiska handlingar. Någonting annat de har gemensamt är att båda två är öppna för betraktarens godtyckliga tolkning. Har man den infallsvinkeln, är det lättare att studera religionens inverkan på politiken på samma sätt som man skulle kunna studera ideologins inverkan på politiken.

Religionens roll i politiken framgår tydligt av Irans konstitution. Den högsta suveräniteten tillkommer Gud och enbart Gud. Gud delegerar denna suveränitet till en juridisk tolkare, den Högste Ledaren. Regimens teokratiska karaktär kräver att alla lagar och politiska beslut är i konformitet med islamisk lag. För att detta ska efterlevas har den Högste Ledaren absolut makt och är utom räckhåll för konstitutionen. Likhet inför lagen är således inte rådande. Högste Ledaren väljs av en expertpanel bestående av teologer. Den andra garanten för att islam efterlevs i politiken och samhället i stort är väktarrådet, vars medlemmar utses av Högste ledaren. Väktarrådet har vetorätt över alla lagförslag som läggs av parlamentet. Som tidigare nämnts har väktarrådet även rätt att diskvalificera kandidater till parlamentet och presidentposten. (Boroumand et al. 2003:134) Om

man enbart betraktar religion som det icke-världsliga passar beskrivningen av regim ovan inte särskilt väl in på det konceptet. Det är däremot en väldigt konkret ideologi. Detta att likna vid Sovjetunionen, som officiellt var en starkt ideologisk regim, dess politbyrå och dess partiordförande (Ibid).

Vid parlamentsvalet år 2000 tog reformisterna, bestående av en sammanslutning av 18 olika grupper, 189 av 290 platserna i parlamentet. Den största av dessa grupper, Islamic Iran Participation Front tog 60 platser (Boroumand et al. 2003:131). I den saliga blandningen, som utgör de olika partierna och grupperingarna i parlamentet, finns det inget regimparti eller dominerande parti. När parlamentet sammanträdde för första gången efter revolutionen 1980 fanns det en öppen maktkamp mellan olika religiösa och sekulariserade grupperingar. Det nyformade Islamic Republican Party fick så pass många röster i parlamentsvalet att det efter en tid hade fått så mycket inflytande, och innehade så pass många viktiga poster inom regeringen, att transformationen till en teokrati var ett faktum. Redan 1987 upplöstes Islamic Republican Party och det fanns då inte längre ett regimparti. Partiet hade varit ett medel för att prästerskapet skulle uppnå dominans på den politiska arenan. När det var ett faktum tjänade inte partiet längre något syfte (Brooker 2000:244). Man kan spekulera i om detta var p.g.a. att regimen ville verka mer demokratisk. Genom att inte tävla om platserna till presidentposten eller platserna i parlamentet skickade man en stark signal till befolkningen att regimens intresse låg i att värna islam, inte att intervensera direkt i det politiska arbetet.

Vilka drag har den iranska regimen gemensamt med en ideologisk en-partistat? Det är inte omedelbart lätt att svara på den frågan. För det första beror det på om man anser att ideologi kan likställas med religion. Det kan vara en hårfin linje där emellan. När religion tar sig sådana konkreta uttryck som det gjort i iransk politik är det dock inte ett inkorrekt påstående att hävda att den iranska regimen har en tydlig ideologi.

Slutsatsen av denna analys är att det är möjligt att skapa en regim, som inte styrs av ett parti eller någonting som liknar en organisation överhuvudtaget. Prästerskapet är långt ifrån en enad homogen grupp som uppgår till ca 200.000 individer, där många olika åsikter finns representerade (Ibid). Frågan kvarstår dock om man kan likställa denna ”nästan” organisation med ett parti.

4.4 Personstyrd regim

Grunden för det starka personstyret i Iran har långa och starka historiska anor. Den nuvarande regimen grundlades den av Ayatolla Khomeini i samband med 1978 års revolution. Som sådan har också Iran blivit mest känd i allmänhetens ögon.

Enligt den shiitiska tron om auktoritet är den rättmätige ledaren den frånvarande tolfte imamen. Efter revolutionen lanserade Khomeini tanken om att endast genom en jurist (andlig expert på Islam) skulle det iranska styret kunna vara legitimt (Martin 2000:120). *Velayet-e faqih*, den rättvise juristens styre, blev den mest betydelsefulla förändringen av konstitutionen, som gjordes efter att de segregerade krafterna i koalitionen började kritisera den allt mer islamiserade inriktningen på den nya republiken. Med det konstitutionella tillägget hade Khomeini och prästerskapet lagt grunden för säkerställandet av en starkt religiös regim där den legitima makten låg i deras händer. (Owen 2000:178) Den högste ledarens (faqih) roll som fastslagits av konstitutionen är högst maktfull. Han har makten att entlediga presidenten, utse ledare för rättsväsendet, Revolutionsgardet, media och är överbefälhavare för försvarsmakten. I korthet är det upp till honom att godkänna varje regeringsbeslut. Den nuvarande högste ledaren är Ayatolla Ali Hoseini-Khameini som övertog ledarskapet 1989 efter Ayatolla Khomeini död. (Ibid 121)

Även om den högste ledaren godkänner alla regeringsbeslut uttalar han sig sällan offentligt. När han gör det är det ofta i form av en mer konservativ kraft än presidentens mer populistiskt färgade uttalanden (JFCOM 2005:16). Jag anser att man kan dra en parallell till det sätt som de ryska tsarerna förhöll sig till politiken. Liksom tsaren hade, har den högste ledaren i Iran ett speciellt förhållande till Gud. Med hänvisning till detta står de över all kritik. Genom att hålla sig på en nivå ovanför den offentliga politiken kan de inte heller beskyllas för att vara inblandade i politiken smutsigare sidor. I själva verket var det ju så att tsaren hade ett finger med i spelet på de flesta ställen.

När man diskuterar ett personstyres natur är det viktigt att göra en distinktion, nämligen mellan positionens makt och innehavarens makt. Den makt som positionen av högste ledare innebär är en sak. Positionen i sig är den mäktigaste enskilda posten inom den iranska regimen. Att detta dock kan variera beroende på vem som innehar posten är således viktigt att observera. Ayatolla Khomeini var arkitekten bakom revolutionen och den som genomförde de förändringar som gav honom själv och den post han innehade en väldigt stor makt. Men inte totalt oinskränkt makt skulle det visa sig. I flera viktiga frågor lyckades han inte övertala sina närmsta män (Owen 2000:181). Om man rent konkret ser till Khomeinis gärning

har den drag från både ett prinsligt, auktoritärt, profetiskt och tyranniskt styre.

Från det prinsliga styret kan man säga att Khomeini var en skicklig retoriker som ackommoderade dem som lyssnade på honom. Annars hade han inte fått med sig en så bred koalition av oliktankande grupper i revolutionen.

Där regimens ledare passar in bäst är i det profetiska styret. Det är alldeles uppenbart att Khomeinis mål var att totalt omforma den iranska staten. När revolutionen var ett faktum vidtogs snabbt åtgärder för att omvandla denna religion, eller ideologi om man så vill, till konkreta handlingar i samhället. Det kan också förklara varför man valde att behålla de existerande institutionerna. Det var viktigt att ha en byråkrati för att kunna implementera den nya regimens politik. I den processen kan man också se spår av det tyranniska styret. Som tidigare nämnts skedde en urskillningslös utrensning. Khomeini gjorde det alldeles klart att han inte tolererade någon kritik mot den högste ledaren eller mot regimens ideologiska fundament. (Owen 2000:181). I teoridiskussionen nämndes att karisma är ett viktigt drag för en stark ledare. Det gäller speciellt i det profetiska styret, där det är ledaren karisma snarare än hans ideologi som upprätthåller regimen. Att mäta karisma som ett tecken på folkligt stöd är dock svårt men att Ayatolla Khomeini hade en stark närvaro och kunde tala på ett sätt som folks uppmärksamhet vittnar många om (Ibid).

Den diskussionen beskriver något om Ayatolla Khomeinis makt. Även om positionen som högste ledare är väldigt maktfull är den nuvarande högste ledaren Khameinis ställning inte lika stark som Khomeinis var, vilket ligger i linje med att den efterträdande ledaren ofta försöker dra nytta av den föregående ledarens karisma men lika ofta misslyckas. Khameini är den andre högste ledaren i det revolutionära Iran. När han valdes 1989 var han relativt ung och hade inte samma teologiska eller auktoritära personlighet som Khomeini. Man kan spekulera på om detta val var medvetet från det högsta prästerskapet för att återföra något av den direkta makten till mullorna. Den högste ledaren väljs av en expertsamling som också har konstitutionell rätt att avsätta honom (www.JFCOM.mil). Det verkar mindre troligt att det var ett alternativ under Ayatolla Khomeinis styre. Det är fortfarande inte speciellt troligt att man skulle göra detta eftersom det skulle visa den djupa oenighet, som råder i prästerskapet. Som tidigare nämnts är prästerskapet långt ifrån en homogen grupp (Owen 2000:244). Trots detta har man lyckats hålla en enad front om vilka ämnen som är öppna och inte öppna för debatt.

På frågan om Irans regim är personstyrd kan man sammanfattningsvis säga att under Ayatolla Khomeinis regim fanns det tydligare inslag av personalistiska drag. Utvecklingen efter hans död verkar ha gått allt mer mot ett kollektivt ledarskap bestående av eliten bland prästerskapet (Ibid). Men som Brooker uttrycker det

The presence of personal rule is usually viewed as being only a secondary or supplementary feature of a regime, not as a basis for classifying it as a personalist type of non-democratic regime. (Brooker 2000:37).

Trots ett starkt ledarskap innebär det inte att en person styr en stat.

5 Avslutande diskussion

Det är kanske felaktigt att benämna en auktoritär icke-demokratisk regim som fascinerande, men sammanfattningsvis måste man konstatera att den iranska regimen är just detta. Inte fascinerande i någon positiv värdeladdad bemärkelse, utan mer som ett studieobjekt och ett fall av en svårdefinierad och inkoherrent auktoritär regim. Huvudsyftet med att studera den iranska regimen var att öka förståelsen för det fallet.

Huvudfrågan som har drivit min studie har varit vad som karakteriserar den iranska regimen uppbyggnad och med vilka medel regimen omsätter sitt styre i praktiken. För det ändamålet skedde analysen genom användandet av typologier. Utgångspunkten var att den iranska regimen är icke-demokratisk och auktoritär till sin karaktär. Då det även kunde identifieras att den iranska regimen utfärdar mer eller mindre allmänna val var min tes att det rörde sig om en semidiktatorisk typ av icke-demokratisk regim. Detta var också vad jag kom fram till då jag analyserade den iranska regimen utifrån typologin för semidiktatur. Det gav ett antal intressanta fingervisningar om hur regimen kultiverar en form av politisk pluralism, utan att det för den sakens skull bereder vägen för en demokratisk utveckling. Vad som kom fram var att regimen begränsar detta främst genom att utesluta vissa kandidater från valprocessen, genom flera utsvringsprocesser, och slutligen undantar de viktigaste och mest maktfulla posterna från det allmänna valet.

Urvalet av de tre återstående typologierna var relativt rättfram då jag följde ett klassiskt spår och utgick från etablerade typologier i form av militärregimen, enpartiregimen och personregimen. Målsättningen var aldrig att se om regimen passade in på endera typologin och därefter slå fast att den iranska regimen var en specifik typ av regim. Som det inledningsvis nämndes är typologier renodlade modeller av bredare eller snävare karaktär som förvisso hämtar sina beståndsdelar i verkligheten, men som sällan passar in på ett konkret fall. Flera av författarna som jag använt mig av poängterade också detta. Målsättningen var att använda nämnda typologier som analytiska verktyg i en vid bemärkelse.

Vad sade mig då typologierna om regimen i Iran? Vad karakteriserar dess uppbyggnad av? Med utgångspunkt i revolution 1978 hade Ayatolla Khomeini skapat en teokratisk regim, därmed inte sagt stat, vars konstitution gav den högste ledaren en väldigt mäktig position, från vilken han skulle säkerställa att islams lagar

respekterades i alla aspekter av det iranska samhället. Utifrån typologin för den personstyrda regimen, vilken innehöll fyra stycken subtyper, blev slutsatsen att ingen passade in helt och hållet på ledaren av den iranska regimen. Däremot fanns det flera aspekter som överensstämde med i princip alla subtyperna, t.ex. att till viss del vara tillmötesgående men samtidigt vara hänsynslös mot dem som är kritiska. Slutsatsen var också den, att även om Ayatolla Khomeini hade skapat en särdeles stark maktplattform, beror den makt som den högste ledaren utövar också på den högste ledaren själv. Därför anser jag att utvecklingen gått emot att den nye högste ledaren, i kapacitet av sin personlighet, har ett mindre personalistiskt styre än sin företrädare. Så även om konstitutionen ger en stor makt till individen som innehar denna position, innebär det inte att den iranska regimen är en personregim.

Typologin för den militärstyrda regimen gav snarare en bild av det samhälle där militären har en stor makt, det pretoriska samhället. Då jag relativt snabbt kunde konstatera att Irans militär inte hade ett inflytande som motsvarade en militärregim, blev frågan snarare hur det politiska deltagandet såg ut och medelklassens roll i Iran. Att det både är ett högt valdeltagande och en stor medelklass i Iran, är intressanta fakta eftersom dessa är typiska drag för en demokratisk stat. Vad som är än mer motsägelsefullt är det faktum att det iranska samhället fortfarande präglas av pretoiarnism, d.v.s. att innebörden av politik är våld och inte bara hotet om det, även om förekommer i mindre utsträckning nu än tidigare.

Den sista typologin i analysen är enparti-regimen. I den typologin lades tonvikten på om regimen innehade ett dominant parti och om detta parti hade en tydlig ideologi. Den iranska regimen har inget officiellt parti, då det upplöstes bara ett par år efter revolutionen var ett faktum. Partiet hade då tjänat sitt syfte genom att säkerställa att de verkligt maktfulla posterna i Iran endast var tillgängliga för de som prästerskapet fann lämpliga. Vad gäller ideologi är slutsatsen den att regimen religiösa drivkrafter tog sig sådana konkreta uttryck att man mycket väl kan hävda att regimen har en klart och tydligt formulerad ideologi. Fallet Iran visar att en grupp av löst sammanfogade individer (i det här fallet prästerskapet) kan agera och enas om att styra så som om de var ett parti, men utan dess organisatoriska ramverk. Istället antar ledarskapet en form av kommittéutformning.

Det man kan säga är att Irans regim inte riktigt passar på någon av typologierna, förutom att det är en semidiktatur. Vilken slutsats ska man dra ifrån studien? Vad karakteriserar den iranska regimen uppbyggnad? Det som främst är slående är att regimen tycks lida av en nästintill scizofren ambiguitet som tar sig uttryck i en konstitution som bygger på en liberal europeisk parlamentarisk modell med beslutande, verkställande och dömande enheter. Tillagt det finns en rad religiösa instanser som ska garantera att islamisk lag efterlevs i

alla aspekter av det politiska livet. Det sker genom en högsta ledare med nästintill oinskränkt makt, som kan underkänna i princip alla beslut fattade av ett folkvalt parlament eller president, på grundval av att dessa inte överensstämmer med islamisk lagstiftning. Precis som 1600-talets europeiska monarker, leder regimen med hänvisning till det speciella förhållande dess ledare sägs ha till Gud. I en teokrati är det den enda legitimitet som behövs och i jämförelse med andra diktaturer och auktoritära regimer som existerat genom tiderna är det ett utmärkt sätt att legitimera sitt styre, eftersom religion i slutändan handlar om tro. Till skillnad från vetenskap kan inte tro bevisas eller motbevisas. Sådan är trons natur.

6 Referenser

- Ayubi, Nazih, N. 1995. *Over-stating the Arab state – Politics and Society in the Middle East*. I.B Tauris: London.
- Boroumand, Ladan, Boroumand, Roya. 2003. *Is Iran Democratizing? Reform at an Impasse*. 130-144 i Diamond, Larry, Plattner, Marc F, Blumberg, Daniel. (red) *Islam and Democracy in the Middle East*. The Johns Hopkins University Press: Baltimore.
- Brooker, Paul. 1995. *Twentieth-Century Dictatorships – The Ideological One-Party States*. Macmillan Press: London.
- Brooker, Paul. 2000. *Non-Democratic Regimes – Theory, Government and Politics*. Macmillan Press: London.
- Brumberg, Daniel. 2003. *Is Iran Democratizing? A Comparative Perspective*. 145-150 i Diamond, Larry, Plattner, Marc F, Blumberg, Daniel. (red) *Islam and Democracy in the Middle East*. The Johns Hopkins University Press: Baltimore.
- Cammack, Paul, Pool, David, Tordoff, William. 1988. *Third World Politics – A Comparative Introduction*. Macmillan Press: London.
- Deegan, Heather. 1993. *The Middle East and Problems of Democracy*. Open University Press: Buckingham.
- Diamond, Larry, Plattner, Marc F, Blumberg, Daniel. 2003. *Islam and Democracy in the Middle East*. The Johns Hopkins University Press: Baltimore
- Esfandiari, Haleh. 2003. *Is Iran Democratizing? Observations on Election Day*. 124-129 i Diamond, Larry, Plattner, Marc F, Blumberg, Daniel. (red) *Islam and Democracy in the Middle East*. The Johns Hopkins University Press: Baltimore.
- Huntington, Samuel P. 1991. *The Third Wave – Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma: Norman.

- Jackson, Robert H, Rosberg, Carl G. 1982. *Personal Rule in Black Africa – Prince, Autocrat, Prophet, Tyrant*. University of California Press: Berkley.
- Kar, Mehrangiz. 2003. *The Deadlock in Iran: Constitutional Constraints*. 157-161 i Diamond, Larry, Plattner, Marc F, Blumberg, Daniel (red) *Islam and Democracy in the Middle East*. The Johns Hopkins University Press: Baltimore.
- Kepel, Gilles. 2000. *Jihad – The Trail of Political Islam*. IB Tauris Publishers: London.
- Lundquist, Lennart. 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Studentlitteratur: Lund.
- Martin, Vanessa. 2000. *Creating an Islamic State. Khomeini and the Making of a New Iran*. IB Tauris Publishers: London.
- Owen, Roger, 1992. *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*. London: Routledge.
- Owen, Roger, 2000. *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East* (2nd ed). London: Routledge.
- Schapiro, Leonard. 1972. *Totalitarianism*. London: Pall Mall.
- Wiarda, Howard J. 2003. *Civil Society. The American Model and Third World Development*. Oxford: Westview Press.

Internetkällor

www.JFCOM.mil